

محور اول: سیاست افتراقی، مدنی و کیفری / واگرایی ادله اثبات کیفری و مدنی

از بارزترین جلوه‌های افتراقی مورد بحث، سیاست شارع مقدس در افتراق ادله اثبات در دو ساحت فوق است. قانون مدنی ج. ا. ایران - که منعکس کننده فقه امامیه است - در ماده 1258 خود، مقرر میدارد:

«دلائل اثبات دعوا از قرار ذیل است: 1. اقرار؛ 2. اسناد کتبی؛ 3. شهادت؛ 4. امارات؛ 5. قسم».

وی سپس به توضیح هر کدام می‌پردازد. در مورد اسناد می‌گوید: «ماده 1284 سند عبارت است از هر نوشته که در مقام دعوی یا دفاع، قابل استناد باشد».

در توضیح اماره می‌گوید: «ماده 1321 اماره عبارت از اوضاع و احوالی است که به حکم قانون یاد در نظر قاضی، دلیل بر امری شناخته می‌شود»؛ «ماده 1322 امارات قانونی، اماراتی است که قانون آن را دلیل بر امری قرار داده مثل امارات...»؛ «ماده 1324 اماراتی که به نظر قاضی واگذار شده، عبارت است از اوضاع و احوالی که در خصوص مورد و در صورتی قابل استناد است که دعوا به شهادت شهود قابل اثبات باشد یا ادله دیگر را تکمیل کند». وی سپس سوگند را به همان گونه‌ی مطرح در فقه توضیح میدهد.

قانون گذار ج. ا. ایران ادله اثبات در امور کیفری را به قرار ذیل میداند:

«ماده 160 ادله اثبات جرم عبارت از اقرار، شهادت، قسامه و سوگند در موارد مقرر قانونی و علم قاضی است».

واگرایی مورد اشاره در مقارنه ذیل، به نیکی خود را نشان میدهد:

- ماده 230 ق. آ. د. دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی):
«در دعاوی مدنی (حقوقی) تعداد و جنسیت گواه، همچنین ترکیب گواهان با سوگند به ترتیب ذیل می‌باشد:
الف) اصل طلاق و اقسام آن و رجوع در طلاق و نیز دعاوی غیر مالی از قبیل مسلمان بودن، بلوغ، جرح و تعدیل، عفو از قصاص، وکالت، وصیت با گواهی دو مرد.
ب) دعاوی مالی یا آنچه که مقصود از آن مال می‌باشد؛ از قبیل: دین، ثمن مبیع، معاملات، وقف، اجاره، وصیت به نفع مدعی، غصب، جنایات خطایی و شبه عمد که موجب دیه است با گواهی دو مرد یا یک مرد و دوزن.
چنان چه برای خواهان، امکان اقامه بینه شرعی نباشد، می‌تواند با معرفی یک گواه مرد یا دوزن به ضمیمه یک سوگند، ادعای خود را اثبات کند. در موارد مذکور در این بند، ابتدا گواه واجد شرایط شهادت می‌دهد، سپس سوگند توسط خواهان ادا می‌شود.

ج) دعاوی ای که اطلاع بر آن ها معمولا در اختیار زنان است، از قبیل ولادت، رضاع، بکارت، عیوب درونی زنان با گواهی چهار زن، دو مرد یا یک مرد و دو زن.
د) اصل نکاح با گواهی دو مرد یا یک مرد و دو زن».

* ماده 199 ق. م. ایران مقرر میدارد: «نصاب شهادت در کلیه جرائم، دو شاهد مرد است، مگر در زنا، لواط، تفریح و مساحقه که با شهادت چهار شاهد مرد اثبات می گردد. برای اثبات زناى موجب حد، جلد، تراشیدن و یا تبعید، شهادت دو مرد و چهار زن عادل نیز کافی است. زمانی که مجازات غیر از موارد مذکور است، حداقل شهادت سه مرد و دو زن عادل لازم است. در این مورد هر گاه دو مرد و چهار زن عادل به آن شهادت دهند، تنها حد شلاق ثابت می شود. جنایات موجب دیه با شهادت یک شاهد مرد و دو شاهد زن نیز قابل اثبات است».

البته واگرایی ادله اثبات در ساحت حقوق و کیفر تنها در عنوان ادله نیست بلکه – چنان که ملاحظه می شود- این تفاوت به درون ادله نیز کشیده شده است. تفاوت در مورد تعداد و جنسیت شهود را که ملاحظه کردید، در مورد اقرار هم که روشن است با این توضیح که با وجود مقبولیت یک بار اقرار در دعاوی مدنی، لکن در دعاوی کیفری گاه یک بار اقرار کافی نیست.

بیان دو اصل در مساله

به تقریر برخی فقیهان اصل در شهادت در امور مدنی و کیفری شهادت دو مرد عادل است: «الاصل فی الشهادة شهادة رجلین، لایزید و لا ینقص عنهما الا بدلیل خارج»¹ و اصل در اقرار اکتفا به اقرار واحد است مگر خلاف آن ثابت شود. پس واگرایی، در این دو اصل نیست، بلکه در مقدار خارج از این دو اصل، سیاست افتراقی اعمال گردیده است.

برخی از متتبعان در جستجوی محمود قرار ذیل را به منصفه ظهور رسانده اند:

- قتل و جنایات مادون قتل که موجب قصاص نفس، قصاص عضو، دیه نفس یا دیه عضو یا دیه منافع یا ارش باشد، با یک بار اقرار ثابت می شود. البته در قتل قول به لزوم تکرار هم وجود دارد.
- در تمامی آثار مدنی و مالی یک بار اقرار کافی است.
- در خصوصن صاب اقرار در تعزیر، دو دیدگاه در فقه امامیه مطرح است و دیدگاه مشهور بر لزوم دو اقرار است.
- در خصوص حد محاربه، سب النبی، افساد فی الارض و بغی دلیلی بر تکرار اقرار اقامه نشده است، هر چند از ناحیه غیر مشهور، مخالفت هایی دیده شده است.
- در این میان، جرائم نیازمند به دو بار اقرار – حداقل بنا بر اندیشه فقیان – هم متعددا وجود دارد؛ چنان که در حد زنا، لواط، تفریح، و مساحقه اقرار چهار بار معتبر است.²

1. ر. ک به منابع مذکور در پاورقی ص 127 از ادله اثبات در دعاوی حقوقی و کیفری.
2. همان، مواضع مختلف.